

БЛОЗВА Павло Ігорович

*аспірант Інституту соціальної і політичної психології НАПН України
(м. Київ)*

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкривається дослідження становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу особистості. Виявлено, що соціальний капітал як психологічний ресурс – це соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особистість може досягти власних цілей, а також сприяти досягненню цілей групи, до якої вона належить. Виділено п'ять показників соціального капіталу як психологічного ресурсу особистості: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупова згуртованість, міжособистісна довіра в межах соціальної групи, соціальна ідентифікація із групою, готовність до взаємодопомоги. Проаналізовано вісім факторів, які впливають на становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу: соціально-інституційне пізнання, модуль близької соціальної контактності, рівень відчуженості, етнічна безпека – самоповага, моделі поведінки, фактор професійних можливостей, проведення дозвілля, етнонаціональна недовіра.

Ключові слова: *соціальний капітал, особистість, психологічний ресурс, ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупова згуртованість, міжособистісна довіра, соціальна ідентифікація, готовність до взаємодопомоги, моделі поведінки, фактори становлення.*

Постановка проблеми. Сучасні соціальні трансформації українського суспільства вказують на зростаючу потребу дослідження соціальної взаємодії і виявлення чинників, які впливають на її становлення та перебіг. Важливим поняттям у цьому дискурсі постає соціальний капітал, який називають одним із основних рушіїв трансформації суспільства. Проте, залишається недостатньо вивченою соціально-психологічна природа цього феномену, особливо, становлення і використання цього ресурсу молодими особами, які є одними із соціально найактивніших верств населення.

Мета: визначити джерела становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу.

Відповідно до мети нашого дослідження, постали такі завдання: 1) проаналізувати попередні дослідження та охарактеризувати соціальний капітал як психологічний ресурс; 2) визначити показники соціального капіталу як психологічного ресурсу; 3) виявити засоби

вимірювання соціального капіталу як психологічного ресурсу; 4) на основі емпіричного дослідження, визначити та проаналізувати чинники становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше термін «соціальний капітал» вжив Л. Дж. Ханіфан [22]. Надалі ця категорія отримала більш глибоку концептуалізацію, і сьогодні більшість дослідників розрізняють два рівні феномену: мікро- та макрорівень. Перший спирається на визначення соціального капіталу як якісної характеристики індивідуального соціального актора: особистість може робити інвестиції як у власний, так і соціальний капітал групи. Макрорівневе трактування характеризує соціальний капітал як характеристику великої соціальної групи або ж усього суспільства [20; 23]. Сучасний дискурс мікрорівневого трактування соціального капіталу формується навколо ідей таких науковців, як П. Бурдьє, Дж. Коулман, Р. Патнем, Ф. Фукуяма та ін [3; 7; 21; 26]. Можна говорити і про значну кількість публікацій українських учених у сфері вивчення соціального капіталу [1; 2; 4-6; 8].

Одним із перших психологів, хто звернувся до аналізу соціального капіталу, був П.М. Шихирев. Він поставив питання про те, які чинники впливають на самостійне збільшення соціального капіталу, і висловив гіпотезу про те, що він народжується із поєднання якихось особливих якісних стосунків між людьми з їх життєдіяльністю. Звертаючись до питання формування соціального капіталу, П.М. Шихирев виділяє такі основні характеристики: довіра «як інтегральне вираження стану її внутрішніх суспільних зв'язків»; репутація «як вираження стану зовнішніх зв'язків»; стратегія і тактика комунікації «як вираження ціннісної орієнтації суб'єкта соціальних взаємин»; управління як «дотримання принципів і цінностей» [17, с.27].

І. Мачерінскене, Р. Мннкуте-Генріксон, Ж.С. Іманавічене обґрунтовують трикомпонентну структуру соціального капіталу. До неї включені загальні норми, переконання, досвід, які підтримують соціальні мережі і заохочують співробітництво. Виділяти норми і переконання як самостійні компоненти, на думку цих авторів, недоцільно, оскільки не обґрунтовані загальними переконаннями норми не будуть визнані усіма членами соціальної мережі. Довіра є третім компонентом, без якого неможливий соціальний капітал [24; 25].

Російські автори О.М. Татарко та Н.М. Лебедева запропонували таке визначення феномена: соціальний капітал – це сукупність психологічних взаємин, які підвищують добробут індивідів і груп, приносячи користь усій системі загалом. Дослідники виділили наступний перелік його структурних компонентів: довіра; соціальна

згуртованість; позитивна і «сильна» групова ідентичність (у тому числі громадянська, якщо мова йде про соціальний капітал суспільства); взаємна толерантність.

Як зазначають науковці, оцінка перерахованих компонентів у їх єдності дозволить вивчити нову якість їх взаємин, яка, власне, і є соціальним капіталом групи. Вчені вказують і на важливість як кількісних, так і якісних показників внутрішньогрупових зв'язків [13, с.55]. Подібної думки дотримується В.В. Радаєв: соціальний капітал може вимірюватися як через рівень включеності до тих чи інших мереж, так і через характеристики самих цих мереж [10].

Виклад основного матеріалу дослідження. В нашому дослідженні ми базуємося на таких твердженнях: 1) соціальний капітал – це сукупність актуальних або потенційних ресурсів, що пов'язані з володінням міцними зв'язками, які інституціалізовані відносинами взаємного знайомства і визнання [26]; 2) психологічний ресурс людини – це стан, у якому в неї найбільше свободи та максимальна кількість виборів. Ресурсом є все, що може привести людину до відчуття щастя, сили, впевненості, необхідних для розв'язання проблем, а також, ресурс – це стратегії досвіду, за допомогою яких можна перейти з актуального стану до бажаного результату [18]; 3) соціальне мікросередовище також володіє психологічною ресурсозабезпеченістю, що проявляється в характері та інтенсивності змін: спонтанні зміни, непередбачувані дії окремих індивідів відображаються в соціальних інтересах та взаєминах, і мікросередовище вносить зміни з метою легалізації соціальної активності, узгодження різних моделей зміни [19].

Узагальнюючи ці твердження, ми характеризуємо поняття соціального капіталу як психологічного ресурсу так: це соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особистість може досягти власних цілей, а також сприяти досягненню цілей групи, до якої вона належить.

На основі теоретико-методологічного аналізу ми виділили п'ять показників соціального капіталу як психологічного ресурсу особистості: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупова згуртованість, міжособистісна довіра в межах соціальної групи, соціальна ідентифікація із групою, готовність до взаємодопомоги.

Емпіричне дослідження складалося із попереднього та констатувального етапів. Попередній етап полягав у відборі психодіагностичного інструментарію для дослідження соціального капіталу як психологічного ресурсу, який би найбільш оптимально відповідав меті нашого дослідження. На констатувальному етапі відбувалося вивчення рівня соціального капіталу як психологічного ресурсу.

Дослідження проводилося на базі Борщівського агротехнічного коледжу, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопільського національного університету імені Івана Пулюя і Національного університету біоресурсів та природокористування в м. Київ.

Випробуваним було запропоновано три набори методик для дослідження рівня соціального капіталу як психологічного ресурсу. Суть такого об'єднання в набори полягає у тому, що певні соціально-психологічні особливості вимірюються двома схожими методиками, а за результатами дослідження сформовано адекватний варіант для використання.

Після опитування проведений статистичний аналіз отриманих даних для формування оптимального набору методик на дослідження соціального капіталу як психологічного ресурсу. Відібрані психодіагностичні методики відображають наявність та готовність молоді особистості використовувати соціальний капітал як психологічний ресурс.

Для ефективнішого відбору на основі анкети дослідження соціального капіталу, складеної О.М. Татарком і Н.М. Лебедевою [13, с.159], сформовано модифіковану анкету дослідження рівня соціального капіталу. Вона та методика КРІКС Р. Стили в адаптації І. Семків [11] постають інваріантними методиками. Такий вибір ґрунтується на тому, що ця методика та анкета найбільшою мірою описують наявність у людини певного рівня соціального капіталу. А нижчеописані методики визначають рівень психологічних характеристик особистості, які, на нашу думку, корелюють із наявністю соціального капіталу та відображають особливості соціального капіталу як психологічного ресурсу.

Перший набір психодіагностичних методик складається із: 1) модифікованої анкети О.М. Татарка, яка відображає рівень соціального капіталу, рівень довіри до близького оточення і соціальних інститутів; 2) методики КРІКС Р. Стили в адаптації І. Семків, на нашу думку, найкраще відображає наявність ресурсу соціального капіталу в людини завдяки відображенню таких характеристик: продуктивні вміння, емоційний ресурс (особисті зв'язки з іншими), дозвіллевий ресурс (відпочинок і вільний час), соціально-професійний ресурс, ресурс соціальних інститутів, міжнародний ресурс, загальний показник соціального ресурсу в приватній сфері та загальний показник соціального ресурсу в публічній сфері; 3) методики дослідження саморегуляції та успішності міжособистісного спілкування, автор В.Н Куніцинова [9, с.199]; 4) шкального питальника О.Л. Романової для дослідження етнічної ідентичності [14, с.15].

Другий набір психодіагностичних методик складається із: 1) модифікованої анкети О.М. Татарка; 2) методики КРІКС Р. Стили в адаптації І. Семків; 3) методики оцінки горизонтального та вертикального індивідуалізму В.І. Чіркова, що дозволяє дослідити особливості прояву індивідуалізму-колективізму в особистості під час інтеракції [14, с.67]; 4) методики оцінки психологічної атмосфери в колективі (за А.Ф. Фідлером), спрямованої на дослідження психологічної атмосфери в колективі, що дозволить краще зрозуміти міжособистісну взаємодію в соціальній групі та її вплив на формування психологічного ресурсу соціального капіталу в колективі [15, с.134]; 5) методики діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності Н.П. Фетіскіна, що дозволяє дослідити такі категорії, як «взаємопізнання», «взаєморозуміння», «взаємовплив», «соціальна автономність», «соціальна адаптивність», «соціальна активність» [15, с.165].

Третій набір складається із: 1) модифікованої анкети О.М. Татарка; 2) методики КРІКС Р. Стили в адаптації І. Семків; 3) модифікованого варіанту інтерперсональної діагностики індивідуальних стилів міжособистісної поведінки Т. Лірі – методики діагностики міжособистісних стосунків Л.М. Собчик, яка спрямована на дослідження таких моделей міжособистісної поведінки: владно-лідеруюча, незалежно-домінуюча, прямолінійно-агресивна, недовірливо-скептична, покірно-сором'язлива, залежно-покірна, співробітно-конвенціональна, відповідально-великодушна [12].

Для формування модифікованої анкети О.М. Татарка було опитано 107 молодих осіб. Набори методик проводилися в окремих групах по 50 осіб у кожній. Відібрані шкали методик сформували анкету, яка проводилася на окремій вибірці загальною кількістю 313 осіб в достатньо рівному розподілі осіб чоловічої та жіночої статі.

Модифікована анкета будувалася на основі анкети дослідження соціального капіталу, яка запропонована О.М. Татарком і Н.М. Лебедевою. Процедура відбору включала декілька етапів. Спочатку анкета була запропонована експертам, які відібрали запитання, які на їхню думку, досліджують характеристики соціального капіталу як психологічного ресурсу. Експертами виступали працівники лабораторії мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Для подальшої роботи використовувалися пункти, котрі як мінімум тричі відзначили експерти.

На основі міжпунктової кореляційної матриці були відібрані 15 запитань, які показали кореляцію вищу за 0,3. Результати надійності відібраних пунктів відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати надійності модифікованої анкети О.М. Татарка

№ п/п	Запитання	Кореляція пункту із сумарним балом	Альфа Кронбаха при видаленні пункту
1	Наскільки Ви довіряєте Вашій сім'ї	0,360	0,794
2	Скромна людина справляє гарне враження на людей	0,321	0,793
3	Влада і статус роблять людей гордовитими	0,310	0,793
4	Люди, які старанно працюють в підсумку досягнуть більшого	0,391	0,787
5	Життя не покращиться навіть, якщо ти знаєш людей при владі	0,565	0,774
6	Навіть у погану людину можна знайти щонебудь хороше	0,474	0,782
7	У житті потрібно сподіватися тільки на себе	0,423	0,785
8	Якщо сильні роз'єднані, то слабкі, об'єднавшись, їх переможуть	0,282	0,796
9	У деяких ситуаціях навіть чесна людина можна сказати неправду	0,424	0,785
	Наскільки притаманні для оточуючих вас людей наведені нижче види поведінки?		
10	Довіряти один одному	0,489	0,780
11	Ставитися з повагою один до одного	0,594	0,773
12	Ставитися до оточуючих як до рівних	0,382	0,788
13	Бути готовим поділитися матеріальними речами (грошима, одягом, домашнім крамом) із нужденними	0,306	0,793
14	Бути готовим розділити думки, ідеї, почуття інших людей, які цього потребують	0,480	0,780
15	Намагаються розуміти та допомагати іншим людям	0,353	0,790

Загальний показник α Кронбаха для модифікованої анкети складає 0,802, що є дуже високим показником і вказує на надійність відібраних нами пунктів.

Наступним нашим кроком було проведення опитування з використанням трьох наборів психодіагностичних методик, які ми описували вище. Для статистичного аналізу ми вибрали метод факторного аналізу, який, на нашу думку, найкраще вкаже на спільні

латентні ознаки, які можуть виявити відібрані нами психодіагностичні методики. Для подальшого використання ми відбирали методики, які потрапили в один фактор з інваріантними. В нашому дослідженні такими методиками є модифікована анкета О.М. Татарка і КРИКС Р. Стили в адаптації І. Семків. У всіх наборах застосовувався метод головних компонент для виділення і метод Варімакс із нормалізацією Кайзера для обертання факторів.

У першому наборі методик сумарна дисперсія факторного аналізу складала 73,5%. Міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейера-Олкіна становить 0,463, при рівні значущості 0,0001, що можна вважати достатнім рівнем для висновку про значимість результатів. На основі статистичного аналізу ми відібрали такі шкали методики «Саморегуляція, успішність в спілкуванні» В.Н. Куніциної (в дужках вказані міри навантаження): легкість в спілкуванні (0,267), навички спілкування (0,604), відкритість в бесіді (0,599), самоповага (0,547), агресивність (0,202), відчуженість (-0,351), сором'язливість (-0,498), інтроверсія (-0,415), конфліктність (0,329). Також ми відібрали дві шкали питальника дослідження етнічної ідентичності О.Л. Романової: «відчуття належності до етнічної групи» і «значимість національності», як такі, що є важливими для дослідження і, на нашу думку, проявлять себе на основному етапі дослідження.

В другому наборі методик сумарна дисперсія складала 74,1%. Міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейера-Олкіна становить 0,688, при рівні значущості 0,0001, що можна вважати достатнім рівнем для висновку про значимість результатів. Ми відібрали такі шкали в методиці оцінки горизонтального та вертикального індивідуалізму В.І. Чіркова: горизонтальний індивідуалізм (0,139) і вертикальний колективізм (-0,129), методику оцінки психологічної атмосфери в колективі (за А.Ф. Фідлером) (-0,515), в методиці діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності Н.П. Фетіскіної – шкали «взаємопізнання» (-0,151) і соціальна активність (-0,332).

У третьому наборі методик сумарна дисперсія факторного аналізу складала 72,3%. Міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейера-Олкіна становить 0,62, при рівні значущості 0,0001, що можна вважати достатнім рівнем для висновку про значимість результатів. Із методики діагностики міжособистісних стосунків авторства Л.М. Собчик відібрані такі шкали: владно-лідуюча (0,123), недовірливо-скептична (0,215), співробітно-конвенційна (0,166), відповідально-великодушна (0,109).

Таким чином, був сформований набір шкал методик, які на основі емпіричних результатів відобразять наявність певного рівня соціального капіталу як психологічного ресурсу. Їх можна об'єднати в такі групи: особистісні риси (легкість в спілкуванні, навички

спілкування, відкритість в бесіді, самоповага, агресивність, відчуженість, сором'язливість, інтроверсія, конфліктність, відчуття належності до етнічної групи, значимість національності), якість і спрямованість соціально-психологічної взаємодії (горизонтальний індивідуалізм, вертикальний колективізм, психологічна атмосфера в колективі, взаємопізнання, соціальна активність), моделі поведінки особистості (владно-лідуюча, недовіливо-скептична, співробітно-конвенційна, відповідально-великодушна). Ці результати вказують, що соціальний капітал як психологічний ресурс особистості формується на основі певних психологічних рис, має певну спрямованість у соціальній групі й поширюється за допомогою своєрідних моделей поведінки.

Наступним нашим кроком стало проведення констатувального етапу, в якому взяло участь 313 молодих осіб у рівній кількості чоловічої та жіночої статі. Для подальшого аналізу використовувались середні значення. Отримані результати були опрацьовані за допомогою факторного аналізу. Застосовувався метод максимальної правдоподібності для виділення і метод Варімакс із нормалізацією Кайзера для обертання факторів. Міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейера-Олкіна становить 0,481, при рівні значущості 0,0001, що можна вважати достатнім рівнем для висновку про значимість результатів. Критерій згоди матриці отриманих факторів складає 0,0001, що є дуже хорошим результатом для інтерпретації отриманих результатів. На основі аналізу даних виділилось вісім факторів становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу молоді. Загальна дисперсія становить 65,6%.

Перший фактор, «соціально-інституційне пізнання», пояснює 10,6% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали методики діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності Н.П. Фетіскіної «соціальна адаптивність» (0,814), «взаємопізнання» (0,787), методики КРІКС «продуктивні вміння» (-0,602), шкала модифікованої анкети О.М. Татарка «довіра до соціальних інститутів» (-0,345) і шкала методики оцінки горизонтального та вертикального індивідуалізму В.І. Чіркова (0,516). На основі цих даних можна зробити висновок, що молодь активно бажає переміститися по соціальній драбині вгору, надзвичайно активно пізнає діяльність вищих соціальних прошарків населення та бажає їх наслідувати (про це свідчить позитивна міра навантаження між шкалою «вертикальний індивідуалізм» і шкалами «взаємопізнання» і «соціальна адаптивність»). Але, при цьому, не співвідносить продуктивні вміння як показник соціального капіталу із можливістю зайняти вищий щабель соціальної ієрархії. Можливо, можна говорити про певну екстернальність у діяльності молоді в цих ситуаціях. Молода особа

бажає зайняти вищий соціальний статус, але при цьому не бажає ні з ким кооперуватися для спільної роботи, а просто наслідуює поведінку соціальних еліт.

Такий зв'язок накладає велику відповідальність на еліти суспільства, адже їх приклад буде надихати до певних дій молодь країни. В нашому ж суспільстві діяльність еліт бажає бути кращою і це відображається на результатах: в цей же фактор потрапила шкала «довіра до соціальних інститутів» із негативним зв'язком. Це свідчить, що молодь не довіряє соціальним інститутам, проте бажає зайняти якомога вищий щабель соціальної ієрархії (що, свого роду, теж є соціальним інститутом). Таким чином, молодь активно пізнає діяльність соціальних еліт, наслідуює їх, проте, не співвідносить ресурс соціального капіталу у вигляді власних продуктивних вмінь (кооперація із іншими для спільної роботи, власний вклад у загальну діяльність) із рухом по соціальній драбині та не довіряє тим же інституціям, в яких бажає зайняти кращу соціальну позицію.

Другий фактор, «модуль близької соціальної контактності», пояснює 9,9% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали методики «Саморегуляція, успішність в спілкуванні» В.Н. Куніциної «конфліктність» (0,852), «агресивність» (0,810), «легкість в спілкуванні» (0,646), та шкала методики КРІКС в адаптації І. Семків «міжнародний ресурс» (-0,462). Цей фактор вказує на те, що для молоді особистості, яка відчуває легкість у спілкуванні, характерні також прояви конфліктності та агресивності. Це можна пояснити тим, що для встановлення соціальних контактів потрібні експресивні якості високого рівня, що з одного боку сприяє встановленню соціальних зв'язків, а з іншого – є джерелом конфліктності та подекуди агресивності. Хоча, цікавим є інший факт: в цей же фактор увійшла шкала КРІКС «міжнародний ресурс» із негативним зв'язком. Це вказує, що легкість у спілкуванні в поєднанні з експресивними якостями характеру не сприятиме встановленню віддалених соціальних контактів з маловідомими людьми.

Третій фактор, «рівень відчуженості», пояснює 8,9% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали методики «Саморегуляція, успішність в спілкуванні» В.Н. Куніциної «сором'язливість» (0,708), «навики спілкування» (-0,693), «відчуженість» (0,65), «інтроверсія» (0,626), «відкритість в бесіді» (-0,411). Цей фактор вказує на те, що якості особистості, які можна назвати інтровертними, не сприятимуть становленню навиків спілкування та відкритості в бесіді.

Четвертий фактор, «етнічна безпека – самоповага», пояснює 7,9% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали питальника дослідження етнічної ідентичності О.Л. Романової «відчуття належності до етнічної групи» (-0,793), методика оцінки психологічної атмосфери в колективі

за А.Ф. Фідлером (-0,64), шкала методики «Саморегуляція, успішність в спілкуванні» В.Н. Куніциної «самоповага» (0,548) і шкала модифікованої анкети А.Н. Татарка «довіра до близького оточення» (0,442). Цей фактор вказує на те, що молоді люди пов'язують відчуття належності до етнічної групи із психологічною атмосферою в ній. На іншій стороні дихотомії постає самоповага і довіра до близького оточення. Тут можна зробити висновок, що чим вищий в молодій особи рівень самоповаги, тим далі відходить відчуття належності до етнічної групи та важливість цього фактора для довіри до близького оточення. І, на противагу цьому, відчуття належності до етнічної групи і її монолітність буде підвищувати рівень психологічної атмосфери в колективі і задовольнятиме потребу в безпеці. Найкращою ілюстрацією буде сучасний етап становлення російського суспільства, де люди із низьким рівнем самоповаги найчастіше проявляють стурбованість наявністю мігрантів у суспільстві.

П'ятий фактор, «моделі поведінки», пояснює 7,8% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали методики діагностики міжособистісних стосунків (ДМО) Л.М. Собчик «співробітно-конвенційна» (0,841), «відповідально-великодушна» (0,797), «владний-лідуюча» (-0,495). Цей фактор відображує, що моделі поведінки, які ґрунтуються на співробітництві та особистої відповідальності, сприятимуть загальному становленню соціального капіталу як психологічного ресурсу. Проте, якщо молода особа проявлятиме владно-лідуючу модель поведінки (бажає вказувати іншим, що і як робити, бути повністю одноосібним керівником процесу), це не сприятиме консолідації соціальної групи та не створюватиме соціальний капітал.

Шостий фактор, «фактор професійних можливостей», пояснює 7,3% загальної дисперсії. До нього увійшли шкали методики КРІКС в адаптації І. Семків «соціально-професійний ресурс» (0,877) і «ресурс соціальних інститутів» (0,796). Ці результати вказують на те, що молоді особи бачать прояв ресурсу професійних можливостей в наявних соціальних інститутах. Можна зробити висновок, що молодь ще не готова брати відповідальність за своє життя у свої руки. Професійну успішність молодь бачить у протореній дорозі до вищих навчальних закладів та згодом пошуку роботи у вузькій галузі. Вони пов'язують своє професійне становлення зі знайомствами з людьми, які займають певні посади та є учасниками певних професійних кіл.

Сьомий фактор, «проведення дозвілля», пояснює 7,1% загальної дисперсії. До його складу увійшли шкала методики оцінки горизонтального та вертикального індивідуалізму В.І. Чіркова «горизонтальний індивідуалізм» (0,741), шкали методики КРІКС в адаптації І. Семків «ресурс дозвілля» (0,714) і «емоційний ресурс»

(0,431). Цей фактор вказує на те, що молодь бажає проводити своє дозвілля із людьми, які можуть надати емоційну підтримку. Проте, таке коло є надзвичайно вузьким і, можливо, обмежується лише рідними чи декількома близьким друзями. На такі висновки наводить присутність в цьому ж факторі шкали «горизонтальний індивідуалізм». Вона вказує на те, що молодь достатньо індивідуальна в контактах із людьми однакового соціального статусу з ними.

Восьмий фактор, «етнонаціональна недовіра», пояснює 6,2% загальної дисперсії. До нього увійшли шкала методики діагностики міжособистісних стосунків (ДМО) Л.М. Собчик «недовірливий-скептична» (0,583) і шкала питальника дослідження етнічної ідентичності О.Л. Романової «значимість національності» (0,489). Цей фактор вказує на те, що, почасти, молода особа, для якої буде важлива значимість національності, буде проявляти модель поведінки, яка будуватиметься на скептицизмі та недовірі до інших. Люди іншої національності для такої особи будуть викликати недовіру, а вона не дозволить розвинути соціальному капіталу в суспільстві.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Соціальний капітал як психологічний ресурс – це соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особистість може досягти власних цілей, а також сприяти досягненню цілей групи, до якої вона належить.

Виділено п'ять показників соціального капіталу як психологічного ресурсу: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупова згуртованість, міжособистісна довіра в межах соціальної групи, соціальна ідентифікація із групою, готовність до взаємодопомоги.

На основі емпіричного дослідження виявлено групи шкал, які впливають на становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу: особистісні риси, якість і направленість соціально-психологічної взаємодії, моделі поведінки.

Проаналізовано вісім факторів, які впливають на становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу: соціально-інституційне пізнання, який вказує на бажання молоді підвищити свій соціальний статус без серйозних зусиль, лише імітуючи діяльність еліт; модуль близької соціальної контактності, який вказує на активність та експресивність комунікації серед молоді; рівень відчуженості, який впливає на контакт із соціальною групою та включеність у її існування; етнічна безпека – самоповага, який розділяє поняття етнічної ідентичності як один із чинників безпеки в колективі та самоповаги як один із чинників власного життєтворення; модуль поведінки, який вказує на залежність становлення психологічного ресурсності соціального капіталу від обраної моделі

поведінки; фактор професійних можливостей, який відображає бажання молоді особи використовувати для власного професійного зростання соціальні контакти в певних соціальних колах; проведення дозвілля, який описує вузьке коло спілкування молоді, яке може їх емоційно підтримати; етнонаціональна недовіра, який вказує що для особистості важливість національності породжує модель поведінки, яка базується на скептицизмі та недовірі.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у більш глибокому аналізі факторів становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу та його вплив на становлення інших соціально-психологічних структур.

Список використаних джерел

1. Багнюк А.Л. Соціальний капітал і квантифікація суспільних процесів у сучасному соціумі [Електронний ресурс] / А.Л. Багнюк. – Режим доступу: www.filosof.com.ua/Jomel/M_71/Bahnuk.pdf.
2. Бова А. Соціальний капітал в Україні: досвід емпіричного / А. Бова // Економічний часопис XXI. – 2003. – № 5.
3. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые // Экономическая социология. – 2002. – № 5. – С. 60-75.
4. Вінков В.Ю. Соціально-психологічні особливості набуття молоддю соціального капіталу / В.Ю. Вінков // Вісник ОНУ. Сер. Психологія. Т. 18, вип. 24. – 2013. – С. 62-69.
5. Гугнін Е. Феномен соціального капіталу / Е. Гугнін, В. Чепак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 49-56.
6. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засади дослідження та операціональні параметри / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 99-111.
7. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122-139.
8. Лесечко М.Д. Соціальний капітал: теорія і практика : [монографія] / М.Д. Лесечко, О.Г. Сидорчук – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 220 с.
9. Петрова Е.А. Социальная психология личности. Учеб-метод. пособие для студентов / Е.А. Петрова, Д.А. Смыслов. – М. : Изд-во РИЦ АИМ, 2008. – 204 с.
10. Радаев В.В. Экономическая социология / В.В. Радаев. – М., 2005.
11. Семків І.І. Соціальний капітал як чинник громадянської активності студентської молоді: психологічна модель : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.11 / Семків Ірина Ігорівна. – Львів : нац. ун-т ім. І. Франка, 2009. – 268 с.
12. Собчик Л.Н. Диагностика межличностных отношений. Модифицированный вариант интерперсональной диагностики Т. Лири.

Методическое руководство / Л.Н. Собчик – М. : Московский кадровый центр при Главном управлении по труду и социальным вопросам Мосгорисполкома, 1990. – 26 с.

13. Татарко А.Н. Социальный капитал: теория и психологические исследования: монография / А.Н. Татарко, Н.М. Лебедева. – М. : РУДН, 2009. – 233 с.

14. Татарко А.Н. Методы этнической и кросс-культурной психологии: учеб.-метод. пособие / А.Н. Татарко, Н.М. Лебедева – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 163 с.

15. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов – М. : Изд-во Института Психотерапии. 2002. – 490 с.

16. Фукуяма Ф. Доверие: Социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ, 2004.

17. Шихирев П.Н. Природа социального капитала: социально-психологический поход / П.Н. Шихирев // *Общественные науки и современность*. – 2003. – № 2.

18. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – Москва: Аспект Пресс, 1996.

19. Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. / G. Almond, S. Verba – NJ. : Princeton University Press, 1963. – 562 с.

20. Burt, P. Structural Holes: The social structure of competition / P. Burt. – Cambridge, MA, 1992. – P. 9.

21. Fukuyama F. Social Capital and Global Economy / F. Fukuyama // *Foreign Affairs*. – Volume 75, September-October, 1995. – С.89-103

22. Hanifan L.J. The Rural School Community Center / L.J. Hanifan // *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 1916. – №67 С. 130-138.

23. Lin N. Building a Network Theory of Social Capital / N. Lin // *Connections*. – 1999. – 22(1). – С. 28-51.

24. Macerinskiene I. Social capital and its impact on economic development // *Perspectives of economics of Kaliningrad region and EU development: International scientific conference. Collected articles*. – Kaliningrad : Изд-во ЧП Мишуткина И.В., 2003. – P. 61-68.

25. Maderinskiene I., Vasiliauskaite J. The impact of social capital for development // *New trends of the development of industry*. – Brno : Brno University of Technology, 2003. – P. 1-8.

26. Putnam R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. / R. Putnam – NJ. : Princeton University Press. 1993. – 258 с.

П.И. Блозва

ФАКТОРЫ СТАНОВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО РЕСУРСА ЛИЧНОСТИ

В статье раскрывается исследования становления социального капитала как психологического ресурса личности. Выявлено, что социальный капитал как психологический ресурс – это социально-психологические возможности социальной среды, используя которые личность может достичь собственных целей, а также способствовать достижению целей группы, к которой она принадлежит. Выделено пять показателей социального капитала как психологического ресурса: эффективность социального взаимодействия, внутригрупповая сплоченность, межличностная доверие в рамках социальной группы, социальная идентификация с группой, готовность к взаимопомощи. Проанализированы восемь факторов, влияющих на становление социального капитала как психологического ресурса: социально-институциональное познание, модуль близкой социальной контактности, уровень отчужденности, этническая безопасность – самоуважение, модели поведения, фактор профессиональных возможностей, проведения досуга, этнонациональное недоверие.

Ключевые слова: *социальный капитал, личность, психологический ресурс, эффективность социального взаимодействия, внутригрупповая сплоченность, межличностная доверие, социальная идентификация, готовность к взаимопомощи, модели поведения, факторы становления.*

P. Blozva

FACTORS OF THE FORMATION OF SOCIAL CAPITAL AS A PSYCHOLOGICAL RESOURCE OF PERSONALITY

In the article the study of the formation factors of the social capital as a psychological resource for personality is presented. It was found that social capital as a psychological resource is a socio-psychological possibilities of social microenvironment by which a person can achieve goals and contribute to the objectives of the group to which it belongs. It was highlight five indicators of social capital as a psychological resource: the effectiveness of social interaction, intragroup cohesion, interpersonal trust within the social group, social identification with the group, readiness for mutual assistance. It was analyzed eight factors that affect the formation of social capital as a psychological resource: social and institutional knowledge, module of close social rapport, level of detachment, ethnic security – self-esteem, behavior patterns, the factor of professional opportunities, leisure activities, ethnic mistrust.

Key words: *social capital, personality, psychological resource efficiency of social interaction, intragroup cohesion, interpersonal trust, social identification, readiness for mutual behaviors, factors of development.*

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016 р